

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษล้านนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก”

“Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

การมีส่วนร่วมด้วยพลังศรัทธาตามแนวครุบาเจ้าศรีวิชัย

Participation with the power of faith according to Kruba Chao Sriwichai

พระครูอรุณชัยธัช Phrakhru Aranchaitat

พระครูโกวิทธรรมวาที, ผศ. Phrakru Gowitattawathi

นฤพันธ์ สมเจริญ Nareupan Somcharoen

ธนวิญญ์ กิจเดช Thanawit Kitdet

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Lamphun Buddhist College

tawatchai101011@hotmailmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมด้วยพลังศรัทธาตามแนวครุบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งในดินแดนล้านนามีพระสงฆ์อยู่หลายรูปที่มีบทบาทด้านการพัฒนาสังคม การเผยแผ่ และมีจริยวัตรที่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนหลายรูป เป็นพระสงฆ์ที่มีผู้คนในพื้นที่เคารพนับถือเป็นอย่างมาก และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนและผู้คน ถือเป็นผู้มีอิทธิพลต่อผู้คนในชุมชนอย่างสูง ซึ่งคนล้านนาจะใช้นามเรียกขานพระสงฆ์เหล่านี้ว่า “ครุบา” ซึ่งครุบาที่มีชื่อเสียงในดินแดนล้านนา คือ ครุบาเจ้าศรีวิชัย อันเป็นพระนักพัฒนาที่มีแนวทางในการสร้างพลังศรัทธามาขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น หลายๆ ผลงานของครุบาเจ้าศรีวิชัยได้ใช้พลังศรัทธานำการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ครุบาได้เป็นประธานในการก่อสร้าง รวมถึงบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามเกือบทั่วทั้งภาคเหนือ ซึ่งครุบาศรีวิชัยเมื่อไปที่ใดก็มักจะนำภาพลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญของครุบาติดไปด้วยเสมอ นั่นก็คือ “การนั่งหมั่น” ซึ่งหมายถึงการเป็นประธานควบคุมการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ถือได้ว่าเป็นภาพลักษณะของพระนักพัฒนาที่มีความโดดเด่นมากที่สุดของครุบาเจ้าศรีวิชัย ผลงานชิ้นสำคัญของท่าน คือ การสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หรือที่เรียกว่า “หน้าหมู” ภายใต้แนวคิด “ทำงานร่วมกัน เป้าหมายร่วมกัน สันใจร่วมกัน”

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษล้านนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก”
“Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม; พลังศรัทธา; ครุบาเจ้าศรีวิชัย

Abstract

This academic paper aims to examine the concept of engagement through religious belief as advocated by Kruba Chao Srivichai. The land of Lanna has many monks who play a role in social development, propagation, and have conduct that is respected by many Buddhists. He is a monk who is highly respected by people in the area. and is the spiritual leader of the community and people Considered to have a high influence on people in the community. Lanna people will call these monks by the name "Krubu". The famous Kruba in Lanna is Kruba Chao Sriwichai. It is a monk who has a way of creating faith power to drive the participation process to happen. Many of the works of Kruba Chao Srivichai use the power of faith to lead participation at every step. Kruba presided over the construction. Including the restoration of temples almost throughout the northern region. Wherever Kruba Sriwichai goes, he always brings with him an image that is an important identity of Kruba, which is "sitting heavily" which means presiding over the construction and restoration of temples. It can be considered as the most outstanding image of Kruba Chao Sriwichai. His important work was the construction of a road up Doi Suthep. Using the process of participation of people in the community Also known as “group face” under the concept of “working together Common goals, common interests.”

Keywords: participation; power of faith; Kruba Chao Sriwichai

บทนำ

พระสงฆ์มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างยิ่งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะสังคมไทยนั้นเป็นสังคมเมืองพุทธ พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การพัฒนาด้านจิตใจ คุณธรรมจริยธรรม ส่งเสริมกระบวนการพัฒนาสังคมเพื่อให้สังคมสงบสุขร่มเย็น ในดินแดนล้านนามีพระสงฆ์อยู่หลายรูปที่มีบทบาทด้านการพัฒนาสังคม การเผยแผ่ และมีจริยาวัตรที่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนหลายรูป ซึ่งคนล้านนาจะใช้นามเรียกขานพระสงฆ์เหล่านั้นว่า

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษล้านนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก” “Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

“ครุบา” ซึ่งหมายถึงพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษามาก และเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านโดยทั่วไป ลักษณะหนึ่งของพระสงฆ์ที่ได้รับการเรียกขานด้วยคำว่า “ครุบา” มักเป็นพระสงฆ์ที่มีผู้คนในพื้นที่เคารพนับถือเป็นอย่างมาก และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนและผู้คน ถือเป็นผู้มีอิทธิพลต่อผู้คนในชุมชนอย่างสูง (ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว, 2559) ซึ่งครุบาที่มีชื่อเสียงในดินแดนล้านนา คือ ครุบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่เป็นทั้งพระนักพัฒนา พระปฏิบัติ และพระผู้สันติ

สังคมไทยในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวตลอดเวลาให้สามารถอยู่รอดในสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันตามยุคสมัย เมื่อย้อนไปดูสังคมในอดีตก็จะเห็นว่าสังคมไม่มีความสลับซับซ้อนง่ายต่อการปรับตัวและพัฒนา แต่ในสังคมปัจจุบันที่มีความสลับซับซ้อน มีความละเอียดอ่อน การจะปรับตัวหรือพัฒนาให้ก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เรียนรู้ร่วมกันและการพัฒนาเปลี่ยนแปลงต้องมีความสอดคล้องกับบริบทสังคม และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม (อำพร มณีเนียม, 2563) การมีส่วนร่วมทางสังคมจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมให้มีความวัฒนาและเจริญก้าวหน้า รวมไปถึงการพัฒนาสิ่งก่อสร้าง ถาวรวัตถุต่างๆ ของวัดในพระพุทธศาสนา ก็จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการเพื่อให้สำเร็จตามความประสงค์ แต่ในกระบวนการของครุบาเจ้าศรีวิชัย ท่านได้ใช้พลังศรัทธาในการสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก การมีส่วนร่วมนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกัน ได้มีส่วนช่วยเหลือระหว่างกัน ด้วยจิตใจและอารมณ์ของแต่ละบุคคลในการคิด ริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจการร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง และเข้ามาร่วมรับผิดชอบเพื่อดำเนินการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ เพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ ซึ่งแน่นอนว่า การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเกิดขึ้นจากความสมัครใจของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม และในส่วนของกระบวนการครุบาเจ้าศรีวิชัย ได้ใช้พลังศรัทธาเป็นตัวขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมดังกล่าว

บทความวิชาการนี้ จึงมุ่งนำเสนอแนวคิดและกระบวนการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม โดยอิงอาศัยความศรัทธาในตัวของครุบาเจ้าศรีวิชัยเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมในกระบวนการของครุบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งมีความน่าสนใจเป็นอย่างมากที่ว่า ครุบาเจ้าศรีวิชัยได้มีการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมด้วยพลังศรัทธาอย่างไรบ้าง อันจะนำมาซึ่งองค์ความรู้และแนวคิดในการ

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษลันนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก”
“Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567
ประยุกต์ใช้พลังศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาสังคมชุมชนให้มีความ
ยั่งยืนต่อไป

แนวคิดการมีส่วนร่วม

การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจำเป็นต้องใช้วิธีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ที่เหมาะสมในการนำพาข่าวสารจากหน่วยงานภาครัฐบาลหรือเอกชน ไปสู่ประชาชนผู้เป็นเป้าหมาย สิ่งสำคัญในการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้ประชาชน หรือชุมชนได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลที่ต้องการสื่อสารนั้น ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะถือว่าเป็นส่วนช่วยให้กระบวนการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์ หรือแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิกในสังคมเป็นไปได้โดยสะดวกขึ้น กล่าวคือ ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนาชุมชน ให้มีความเข้มแข็งเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหาของสังคมและประเทศชาติ

“การมีส่วนร่วม” หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน การพัฒนาทั้งในการแก้ไขปัญหาและป้องกันปัญหาโดยเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมวางแผน ตัดสินใจและปฏิบัติตามแผน ร่วมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ร่วมติดตามประเมินผลและรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงประชาชน ชุมชนและเครือข่ายทุกรูปแบบในพื้นที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการต่าง ๆ ของชุมชนนั้นเป็นทั้งวิธีการและจุดของการพัฒนาชนบทเพราะจุดหมายของการพัฒนาชนบท คือ ความสามารถในการพึ่งตนเองของชนบทในการปกครองและการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้ และการจะบรรลุจุดหมายดังกล่าวได้ประชาชนต้องเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ที่ด้นั้นเกิดจากการมีส่วนร่วม (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2550) การมีส่วนร่วมจึงเป็นการมีส่วนร่วม (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำให้บางอย่างหรือบางเรื่อง คำว่า การมีส่วนร่วมโดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่าการมีส่วนร่วมตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ความห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วม

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษล้านนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก”
“Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

ความหมายของคำว่า ครุบา

คำว่า “ครุบา” เป็นคำเรียกขานพระสงฆ์ในดินแดนล้านนา หรือภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย เป็นคำที่ได้มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการทั้งประวัติพระพุทธศาสนาในล้านนา และประวัติศาสตร์ล้านนา ซึ่งคำว่าครุบานี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการสร้างคำขึ้นมาใหม่ในยุคปัจจุบัน เช่น ครุบาอุกแก๊ส ครุบาคติใหม่ เป็นต้น “ครุบา” มาจากภาษาบาลีว่า “ครุปิ อจาริโย” แปลว่า เป็นทั้งครูและอาจารย์ มาจากคำว่า “ครุปา” ภายหลังเพี้ยนเป็น “ครุบา” ในที่สุด (พระมหาสง่า อธิสวโร, 2553) เป็นคำที่พบว่ามีการใช้เรียกพระสงฆ์ในเฉพาะดินแดนในกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาเท่านั้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะของคำว่า “ครุบา” ทั้งในแง่ความหมายและตัวบุคคล จะมีลักษณะความเป็นครุบาเจ้าศรีวิชัยเป็นกรอบหลักในการนิยามและปฏิบัติ ทั้งที่ในประวัติศาสตร์ คำว่า “ครุบา” มีลักษณะที่หลากหลาย ไม่ได้มีกรอบการนิยามที่ชัดเจนตายตัวว่าต้องมีลักษณะเช่นไร คำว่า “ครุบา” เป็นคำที่ไม่มีความหมายชัดเจน และด้วยความไม่ชัดเจนจึงทำให้เกิดการนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย จึงทำให้เกิดความพยายามที่จะนิยามและถกเถียงกันถึงความหมายของคำว่า “ครุบา” มากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการสร้างวาทกรรมเรื่อง “ครุบาอุกแก๊ส” ขึ้นมาเพื่อโจมตีกลุ่มพระสงฆ์เหล่านี้ด้วย

นอกจากนั้น จากการศึกษาของศาสตราจารย์เกียรติคุณ มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวว่า ช่วงปลายราชวงศ์มังราย พบคำว่า “ครุบา” เป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างการปกครองการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ก่อนและหลังการสังคายนาในปี 2020 โดยปรากฏตำแหน่ง ครุบาเมือง ครุบาความวาสี ครุบาธรรม ครุบาภิธรรม และ ครุบาวินัย ตำแหน่งเหล่านี้อยู่ภายใต้การปกครองของพระมหาสังฆปริณายก (พระธรรมทินสังฆมหาสวามีอริยวาสี) แต่อย่างไรก็ตามจากการตรวจสอบงานศึกษาของศาสตราจารย์เกียรติคุณมณี พยอมยงค์ กลับไม่พบแหล่งอ้างอิงที่มาของข้อมูลดังกล่าว และจากการตรวจสอบผ่านเอกสารตำนานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องับประวัติศาสตร์ล้านนาพบที่มีการเรียกขานพระสงฆ์ด้วยคำว่า “ครุบา” ครั้งแรกช่วงประมาณทศวรรษ 2270 ซึ่งห่างจากปัจจุบันเพียง (พ.ศ. 2560) 290 ปีเท่านั้น (ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว, 2559) แต่อย่างไรก็ตาม คำว่า “ครุบา” โดยปกติแล้วจะเป็นคำที่ใช้เรียกและนิยามตัวบุคคลที่เหมาะสมแก่การได้รับการเรียกขานด้วยคำว่า “ครุบา” ที่เกิดขึ้นจาก “ความศรัทธา” ของคนในสังคมเป็นสำคัญ ซึ่งหากดูความหมายของคำว่า “ครุบา” ที่ปรากฏในพจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครุบา” ไว้ 2 ความหมายใหญ่ๆ

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษล้านนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก”

“Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

คือ 1. ครุบา หมายถึง ครุบาผู้สอนกุลบุตร หมายถึง สมภาร, คำใช้เรียกพระเถระผู้เป็นที่เคารพนับถือ ซึ่งมักจะมียายุประมาณ 50 ปี ขึ้นไป 2. ตำแหน่งพระสงฆ์ชั้นสูงกว่าพระสวามี และรองจากสมเด็จพระราชาธรรม (ไทเขิน) (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2534) จากความหมายดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการนิยามความหมายของคำว่า “ครุบา” มีความแตกต่างกันไป บางฉบับได้มีการกำหนดเกณฑ์อายุ บางฉบับให้คำอธิบายเพียงว่าเป็นพระภิกษุที่ได้รับการยกย่องอย่างสูงหรือหมายถึงเจ้าอาวาส รวมไปถึงเป็นคำเรียกพระภิกษุผู้เป็นที่เคารพนับถือเป็นอย่างสูง ความแตกต่างดังกล่าวจึงเป็นปัญหาอย่างยิ่งที่จะสร้างคำนิยามที่ชัดเจน

ประวัติและผลงานของครุบาเจ้าศรีวิชัย

ครุบาเจ้าศรีวิชัย นับได้ว่าเป็นครุบาต้นแบบของครุบาในยุคหลังที่ผ่านมา วัตรปฏิบัติของครุบาเจ้าศรีวิชัยมุ่งเน้นในเรื่องของการบำเพ็ญสมาธิภาวนาและการเป็น “ต้นบุญ” คือการสาธารณสงเคราะห์ ครุบาเจ้าศรีวิชัยได้เป็นประธานในการก่อสร้าง รวมถึงบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามเกือบทั่วทั้งภาคเหนือ ตามที่ได้รับการบันทึกไว้ในหนังสืออัตชีวประวัติครุบาเจ้าศรีวิชัยหลายๆ เล่ม จำนวนถึงร้อยกว่าวัด นับได้ว่าครุบาเจ้าศรีวิชัยมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัดวาอารามต่างๆ ให้เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก

ครุบาเจ้าศรีวิชัย นามเดิม “ดินเพื่อน” “อินตาเพื่อน” “ฟ้าฮ้อง” เกิดวันอังคารที่ 11 มิถุนายน 2421 ตรงกับปีชวด ที่ บ้านปาง ตำบลศรีวิชัย (เดิมเรียกตำบลแม่ตืน) อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน และมรณภาพเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2482 บิดาชื่อ “พ่อควาย” มีเชื้อสายยางแดง (กะเหรี่ยงแดง) มารดาชื่อ “แม่อุสา” มีเชื้อสายไทยอง พ่อควายสืบเชื้อสายมาจาก “หมื่นผาบ” หมอคล้องช้างของเจ้าหลวงดาราดิเรกรัตนไพโรจน์ ดินเพื่อนบรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ 17 ปี และอุปสมบทเมื่ออายุ 21 ปีที่วัดบ้านโง้งหลวง โดยมีพระอุปัชฌาย์ชื่อ “ครุบาสมณะ” ได้รับฉายาว่า “สิริวิชัยภิกขุ” หรือพระศรีวิชัย จากนั้นท่านเดินทางไปศึกษาวิชากรรมฐานที่สำนักดอยเต่า กับ “ครุบาอุปละ” ที่สำนักดอยครั้ง กับ “ครุบาโปธา” และสำนักดอยคำ กับ “ครุบาเมธา” (ปัจจุบันทั้งสามสำนักอยู่บนม่อนเขานาต๋อยมรยอดระหว่างตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมือง กับตำบลทาगत อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน) เมื่อเรียนจบได้กลับมาเป็นเจ้าอาวาสที่วัดบ้านปาง และเริ่มก่อสร้างเสนาสังฆิกะหลายแห่งในเขตลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง ตอนใต้ จนเป็นที่รำลึก (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2562)

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษล้านนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก”
“Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

ครุบาเจ้าศรีวิชัย เป็นครุบาที่มีความสำคัญมากที่สุดในประวัติศาสตร์ความเป็นครุบาของ
พระสงฆ์ในดินแดนล้านนา อาจกล่าวได้ว่า แทบจะไม่มีคนล้านนาคนไหนที่ไม่รู้จักครุบาเจ้าศรีวิชัย
ด้วยความที่ครุบาเจ้าศรีวิชัยมีการเล่าถึงประวัติผ่านหนังสือ บทความ และผลงานวิจัยมากมายหลาย
ครั้งจากนักวิชาการทั้งทางประวัติศาสตร์ และพระพุทธศาสนา จึงทำให้ครุบาเจ้าศรีวิชัยเป็นที่รู้จักของ
ผู้คนทั่วไปโดยปริยาย ซึ่งภาพลักษณ์สำคัญ ๆ ของครุบาเจ้าศรีวิชัยมีอยู่ 4 ประการหลัก ๆ ได้แก่
(ณัฐพงษ์ ดวงแก้ว, 2559)

1. ภาพลักษณ์การเป็น “ตนบุญ” ผู้วิเศษ ภาพลักษณ์นี้ มักจะสัมพันธ์อยู่กับเรื่องราว
เหนือธรรมชาติ เช่น เมื่อครั้งครุบาถือกำเนิดได้เกิดฝนตกฟ้าร้อง ฝนฟ้าคะนอง แผ่นดินไหว เป็นที่มา
ของชื่อท่านว่า “อ้ายฟ้าฮ้อง (ร้อง)” หรือ “อินเพื่อน”
2. ภาพลักษณ์การเป็น “เกจิ” รูปสำคัญในพุทธศาสนาไทย โดยชีวประวัติแต่ละฉบับ
จะต้องเน้นย้ำวัตรปฏิบัติของครุบาเจ้าศรีวิชัย เช่น ท่านเป็นพระที่มักน้อย สันโดษ ไม่ปรารถนาใน
ยศถาบรรดาศักดิ์ เครื่องครัดในพระวินัย ฉ้นข้าวมือเดียว และไม่ฉันอาหารที่ประกอบด้วยเนื้อสัตว์
3. ภาพลักษณ์พระนักพัฒนา เป็นสิ่งที่ชีวประวัติทุกฉบับของครุบาเจ้าศรีวิชัยจะต้อง
นำเสนอ โดยจะต้องกล่าวถึงความสำคัญของสถานที่แต่ละที่ที่ครุบาเจ้าศรีวิชัยได้ไปบูรณะหรือสร้าง
เช่น พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุข่อยแอ พระธาตุดอยตุง วิหารพระเจ้าตนหลวง วัดสวนดอก วัดพระ
สิงห์ ซึ่งสถานที่แต่ละที่ที่สัมพันธ์กับความเชื่อเกี่ยวกับตำนานพระเจ้าเลียบโลก หรือเป็นหนึ่งใน
“ธาตุ” ตามความเชื่อของคนในภาคเหนือ และทุกฉบับจะต้องกล่าวถึงผลงานชิ้นสำคัญของครุบาเจ้า
ศรีวิชัย คือ การสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ
4. ภาพลักษณ์พระต้นแบบพุทธศาสนาแบบจารีตล้านนา ภาพลักษณ์นี้เนื้อหา มักจะ
นำเสนอผ่านกรณีความขัดแย้งระหว่างครุบาเจ้าศรีวิชัยกับรัฐไทย กล่าวคือ ครุบาเจ้าศรีวิชัยที่ไม่ยอม
สยบยอมต่ออำนาจรัฐ โดยยึดมั่นพระธรรมวินัยและการปฏิบัติตามที่ได้เรียนรู้และสืบทอดมาจากครุบา
อาจารย์ท่านนั้น

การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ถือเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญที่สุดในกระบวนการ
ของครุบาเจ้าศรีวิชัย โดยพุทธสถาปัตยกรรมทั้งหมด กอปรด้วย พระธาตุเจดีย์ วิหาร โบสถ์ หอธรรม
มณฑปรอยพระบาทและเสนาสนะอื่นๆ รวมถึงสาธารณะประโยชน์ เช่น ถนน สะพาน โรงพยาบาล
โรงเรียน เปรียบเสมือนการสร้างทานให้ผู้คนมากราบไหว้บูชา ได้มาใช้สอย ถือเป็นตัวแทนของผลบุญ

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษลันนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก” “Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

ที่ใช้ในการบำเพ็ญเพียรบารมีอย่างหนึ่งของครุบาเจ้าศรีวิชัย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หรือที่เรียกว่า “หน่าหมู” อย่างไรก็ตาม ทามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความขัดแย้งที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคม อำนาจอธิปไตย และจารีตประเพณี อาทิ การออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ พ.ศ. 2445 การจัดตั้งระบบการปกครองสงฆ์ตามแนวทางของกรุงเทพฯ ที่ภิกษุสามเณรในลันนาต้องปฏิบัติตามระเบียบใหม่ จนกระทั่งครุบาเจ้าศรีวิชัยถูกอธิกรณ์หลายครั้ง ความขัดแย้งระหว่างครุบาเจ้าศรีวิชัยกับคณะสงฆ์ฝ่ายปกครอง ได้ดำเนินมาเป็นระยะเวลาเกือบ 30 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2451 เป็นต้นมา ตราบกระทั่งวาระสุดท้ายในชีวิตของครุบาเจ้าศรีวิชัย โดยครุบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพในวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2481 ที่วัดبانปาง ขณะมีอายุได้ 60 ปี 9 เดือน 11 วัน (ภักดีกุลรัตน และ ไพโรจน์ ไชยเมืองขึ้น, 2566)

การมีส่วนร่วมตามแนวครุบาเจ้าศรีวิชัย

กระบวนการพัฒนาวัดวาอารามของครุบาเจ้าศรีวิชัย เกิดขึ้นจากการผสมผสานกันอย่างลงตัวของกระบวนการสร้างการเรียนรู้ผนวกกับกระบวนการมีส่วนร่วม จนกลายมาเป็นกระบวนการพัฒนาสังคมตามแนวครุบาเจ้าศรีวิชัย ถึงแม้ว่าการพัฒนาสังคมของครุบาเจ้าศรีวิชัยจะมีปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง ดังจะเห็นได้จากกรณีการต้องอธิกรณ์ของครุบาเจ้าศรีวิชัยหลายครั้งหลายครา ที่อาจเป็นการขัดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของผู้มีอำนาจในยุคนั้นก็เป็นได้

การพัฒนาสังคมของครุบาเจ้าศรีวิชัย มิได้เกิดขึ้นเพียงแค่ว่าจากตัวตนของครุบาเจ้าศรีวิชัยเพียงเท่านั้น ครุบาเจ้าศรีวิชัยมักปรากฏภาพการเป็นเพียงแค่ประธานการก่อสร้าง โดยที่ท่านไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการวางแผน การบริหารจัดการ และการเงินงบประมาณใดๆ ซึ่งจะมีผู้ช่วยและผู้ติดตาม รวมไปถึงคนในชุมชนนั้นๆ เป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด ซึ่งครุบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อไปที่ใดก็มักจะนำภาพลักษณ์ที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญของครุบาติดไปด้วยเสมอ นั่นก็คือ “การนั่งหมั่น” ซึ่งหมายถึงการเป็นประธานควบคุมการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ และที่สำคัญ ครุบาจะมีการสำรวจก่อนเสมอว่าวัดนั้นๆ มีความพร้อมที่จะดำเนินการหรือไม่ มีวัสดุอุปกรณ์ กำลังทรัพย์ และกำลังคนมากน้อยเพียงใด ครุบาเจ้าศรีวิชัยจะมีการประเมินหน้างานก่อนทุกครั้งที่จะลงมือทำ และมีการประเมินความสำเร็จและส่งมอบความสำเร็จให้กับชุมชนนั้นๆ ด้วย นี่จึงเป็นที่มาสำคัญที่ทำให้ครุบาเจ้าศรีวิชัยเป็น “พระนักพัฒนา” แห่งดินแดนลันนา การได้รับฟังความคิดเห็นของชุมชน การเปิด

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษลันนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก”

“Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

โอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกันแล้ว จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของชุมชน เมื่อต่างฝ่ายได้รับข้อมูลที่เพียงพอต่อการร่วมแรงร่วมใจ แล้วจึงเกิดการแบ่งงานกันทำ ดังจะเห็นได้จากการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพเมื่อเริ่มงานก่อสร้างถนนระยะแรก คนที่มาช่วยงานนั้นมีจำนวนน้อย หลังจากผ่านไป 15 วันต่อมาจึงมีคนมาขอรับเป็นเจ้าขอทำทาง คนละครึ่งวาบ้าง วาหนึ่งบ้าง มากกว่านั้นบ้าง มีเจ้าภาพรับตั้งแต่ต้นทางไปถึงบันไดนาครกระทั่งมีไม่ต่ำกว่า 5,000 คน ต่อวัน เกิดการจองเป็นเจ้าภาพ จึงตกลงกันว่าให้ชุดเพียงคนละ 1 วาเท่านั้น ระยะทางจากเชิงดอยสุเทพขึ้นไปถึงเชิงบันไดวัดพระธาตุดอยสุเทพ มีระยะทาง 12 กิโลเมตร คิดเป็น 6,000 วา ดังนั้นจึงมีผู้คนมาช่วยครุบาเจ้าศรีวิชัยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพอย่างน้อย 6,000 คน

การที่ครุบาเจ้าศรีวิชัยกลายเป็นผู้มีชื่อเสียงโด่งดัง เป็นที่ยอมรับของชาวล้านนาและคนไทยทั่วประเทศ เนื่องมาจากเหตุผล 5 ประการ ดังนี้ (เพ็ญสุภา สุขคตะ, 2562 : 107 - 108)

ประการแรก เนื่องมาจากวัตรปฏิบัติอันเคร่งครัดของท่าน คือเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ฉันทมีมือเดียว ไม่ฉันทเนื้อสัตว์ ไม่แตะต้องเงิน ไม่สะสมวัตถุ ไม่ใช้วาจาเหน็บแนมผู้ใด เป็นผู้ถือศบารมีย่างอุกฤษฏ์ จนได้รับการขนานนามว่า “ครุบาเจ้าศีลธรรม”

ประการที่สอง ท่านเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของการต่อสู้ทางอุดมการณ์ด้านศาสนา ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อยุคปฏิรูปการปกครองในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5-6 ระหว่างการยืนหยัดคุณค่าของ “จิตวิญญาณล้านนา” ไม่ให้ถูกทำลายไปกับความพยายามรวมศูนย์อำนาจของทั้งฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักรส่วนกลาง ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ.2445) ที่บังคับให้พระสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรมีวัตรปฏิบัติเป็นหนึ่งเดียว ครุบาเจ้าศรีวิชัยถูกฟ้องให้ได้รับโทษหรือต้องอิทธิภรณ์ทั้งหมด 6 ครั้ง จากพระราชกฤษฎีกาผู้ใหญ่ที่มองว่าท่านเป็นคนหัวแข็ง ยุยงปลุกปั่นชาวบ้านให้กระด้างกระเดื่องต่อรัฐ ถูกเรียกว่าเป็น “กบฏผีบุญ” แต่แท้จริงแล้วประชาชนชาวล้านนา กลับยกย่องว่าท่านคือ นักบุญ หรือ “ตนบุญแห่งล้านนา”

ประการที่สาม ท่านได้สืบทอดศาสนทายาทไว้จำนวนมาก ด้วยการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตร โดยเฉพาะชาวเขาวดอย ผู้ด้อยโอกาส ยากไร้ห่างไกลความเจริญ ไม่มีโอกาสได้ศึกษาธรรมะ และเคยนับถือศาสนาผีหรือลัทธิขงจื๊ามาก่อน น้อมนำให้เข้ามาสู่ร่มกาสาวพัสตร์นับจำนวนไม่ถ้วน จนได้รับการขนานนามจากชาวกะเหรี่ยงว่าเป็น “พระโพธิสัตว์ศรีอาริยมตไตรย”

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษล้านนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก”
“Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

ประการที่สี่ ท่านมุ่งมั่นที่จะประกาศพระธรรม เผยแผ่คำสอนขององค์พระศาสดาด้วยการจาริกเทศนาธรรมแก่ชาวบ้าน ทั้งชาวเมือง และชุมชนทุรกันดาร ทั้งยังจารพระธรรมคัมภีร์บนใบลานเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาอีกจำนวนมากกว่า 2,700 ผูก เป็นผู้ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า จนได้รับฉายาอีกหนึ่งฉายาว่า “ครุบาหลวง” หมายถึงเป็นภิกษุที่ยิ่งใหญ่

ประการที่ห้า ท่านเป็นผู้นำในการก่อสร้างปฏิสังขรณ์โบราณสถานถาวรวัตถุจำนวนมากมายาวนานทั่วแผ่นดินล้านนา สิริรวมแล้วจำนวนมากนับกว่า 300 แห่ง แต่ละแห่งท่านใช้เวลาก่อสร้างอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเป็นผู้มีบารมีสามารถรวมพล รวมปัจจัย วัสดุ แรงงาน จากผู้เลื่อมใสศรัทธามาช่วยเหลือโครงการแต่ละแห่งให้บรรลุผลสำเร็จอย่างรวดเร็ว ทำให้ท่านได้รับฉายาอีกนามว่า “ครุบาทันใจ”

การมีส่วนร่วมด้วยพลังศรัทธาตามแนวครุบาเจ้าศรีวิชัย

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อถือ ความเลื่อมใสที่ประกอบด้วยเหตุผล แต่หากปราศจากเหตุผลแล้ว ก็อาจจะเรียกได้ว่าเป็นความงมงาย ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนามี 4 ประการ ได้แก่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2552)

1. กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่า เมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัย ก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าแง่ดี และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอ้อนวอนหรือนอนคอยโชค เป็นต้น

2. วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่า กรรมที่ทำแล้วย่อมมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

3. กัมมัสสกตาสัทธา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบาก เป็นไปตามกรรมของตน

4. ตถาคตโพธิสัทธา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษลันนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก”
“Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

ครุบาเจ้าศรีวิชัยนับได้ว่าเป็นครุบาต้นแบบของครุบาในยุคหลังที่ผ่านมา วัตรปฏิบัติของครุบาเจ้าศรีวิชัยมุ่งเน้นในเรื่องของการบำเพ็ญสมาธิภาวนาและการเป็น “ต้นบุญ” คือการสาธารณสงเคราะห์ อีกทั้งครุบาเจ้าศรีวิชัยยังเป็นพระสงฆ์ที่มีความประพฤติปฏิบัติเคร่งครัด สมณะ ถือสันโดษ และมีศีลาจารวัตรที่งดงามน่านับถือ ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านจึงเคารพและเลื่อมใสศรัทธาท่านมาก ไม่ว่าใครก็อยากให้ท่านเป็นพระอุปชฌาย์หรือบวชให้ ตามจารีตที่ถือปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิมของลันนาครุบา เจ้าศรีวิชัยสามารถทำหน้าที่เป็นพระอุปชฌาย์ได้ แต่ในปี พ.ศ.2446 ได้มีการออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 (พ.ศ.2445) เพื่อให้สังฆมณฑลทั่วราชอาณาจักรอยู่ภายใต้ระเบียบเดียวกันตามที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช ทรงกราบบังคมทูลแนะนำพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชบัญญัติดังกล่าวได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า “พระอุปชฌาย์ที่จะบวชกุลบุตรได้ ต้องได้รับการแต่งตั้งตามระเบียบการปกครองของสงฆ์จากส่วนกลางเท่านั้น” โดยเจ้าคณะแต่ละแขวงจะทำหน้าที่เป็นผู้คัดเลือกรายชื่อผู้สมควรเป็นพระอุปชฌาย์ เพื่อเสนอต่อเจ้าคณะผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ ให้ดำเนินการแต่งตั้งต่อไป ดังนั้นเมื่อครุบาเจ้าศรีวิชัยยังคงยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติตามจารีตดั้งเดิมของลันนาในการทำหน้าที่พระอุปชฌาย์โดยยังไม่ได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลาง จึงไปขัดกับพระราชบัญญัติดังกล่าวและขัดแย้งกับคณะสงฆ์ทั้งระบบ เริ่มตั้งแต่เจ้าคณะแขวงลี เจ้าคณะจังหวัดลำพูน เจ้าคณะมณฑลพายัพ เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ฯลฯ และเป็นเหตุให้ครุบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์โดยถูกกล่าวหาว่าล่วงเกินอำนาจ กระด้างกระเดื่อง ขัดคำสั่งของเจ้าคณะแขวงลี เพราะตั้งตนเป็นพระอุปชฌาย์เองโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าคณะแขวงลี จึงถือได้ว่าเป็นพระอุปชฌาย์เถื่อน (กฤษฎา หงส์อุเทน, 2564 : 227-228) จนเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้ครุบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์มากถึง 3 ครั้งในกาลต่อมา แต่นั่นก็หาได้เป็นเหตุให้ครุบาเจ้าศรีวิชัยเสื่อมความเคารพนับถือศรัทธาลงได้ แต่กลับเป็นมูลเหตุสำคัญที่สร้างวิถีแห่งศรัทธาให้เกิดขึ้นกับครุบาเจ้าศรีวิชัย โดยที่ท่านไม่จำเป็นต้องป่าวประกาศ หรือเรียกร้องความสนใจใดๆ ทั้งสิ้นในฐานะผู้ที่ถูกกลั่นแกล้งจากผู้มีอำนาจในขณะนั้น

ครุบาเจ้าศรีวิชัยได้อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา อีกทั้งทำการสร้างถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา ซ่อมแซมสิ่งเก่าให้ใหม่ดั่งเดิม เป็นการทูลบำรุงพระพุทธศาสนาของผู้ศรัทธาร่วมกันกับครุบาเจ้าศรีวิชัยให้พระพุทธศาสนาอยู่ตราบเท่าห้าพันปี เนื่องจากภูมิหลังท่านเป็นผู้มีอุปนิสัยเรียบง่าย มีเมตตากรุณา มีศีลาจารวัตรงดงาม เป็นแบบอย่างของพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ท่านเริ่มต้น

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษลันนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก” “Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

การพัฒนาชุมชนครั้งแรกด้วยการสร้างวัดในบ้านปาง ชื่อว่าวัดจอมศรีทรายมูลบุญเรือง หลังจากนั้นก็ได้เริ่มงานพัฒนาชุมชน ด้วยการเป็นประธานนั่งหนัก ทางด้านศาสนาด้วยการสร้างบูรณซ่อมแซมวัดอาราม วิหาร โบสถ์ กุฏิ งานด้านสาธารณะประโยชน์ด้วยการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ และสะพานข้ามแม่น้ำปิง คุณูปการเหล่านี้มีผลต่อพระพุทธศาสนา ทั้งทางด้านศาสนาและสาธารณประโยชน์แก่ประชาชนชาวภาคเหนือ ตลอดจนประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนา รวมถึงนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกที่ได้มาเที่ยวสถานที่ภายในวัดทางภาคเหนือของไทย ได้เห็นถึงพระพุทธศาสนาที่รุ่งเรืองมาแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้เห็นวัฒนธรรมแบบพุทธสถาปัตยกรรมแบบโบราณที่ครุบาเจ้าศรีวิชัยท่านได้คงไว้และอนุรักษ์สวดลายเหล่านั้นไว้ อีกทั้งส่งผลต่อการเป็นต้นแบบของครุบาในยุคปัจจุบันด้วย (พระพิชัย ปียสิโล (อินต๊ะชาว), 2561 : 41) ดังนั้น การมีส่วนร่วมด้วยพลังศรัทธาตามแนวครุบาเจ้าศรีวิชัยจึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อตัวตนของครุบาเจ้าศรีวิชัย ถึงแม้ว่าครุบาจะต้องอธิกรณ์นานัปการก็ตาม แต่นั่นกลับเป็นแรงผลักดันให้เกิดความศรัทธาที่ล้นหลามมากยิ่งขึ้น และถึงแม้ว่าจะถูกจับกุมคุมขังหลายครั้งหลายครา แต่นั่นก็ไม่ได้ทำให้ความศรัทธาที่มีต่อตัวครุบาเจ้าศรีวิชัยหาได้ลดลงไม่ กลับยิ่งเพิ่มความศรัทธาให้เกิดขึ้นมากกว่าเดิม จากรณีเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงกลายเป็นสิ่งสนับสนุนให้เกิดกระบวนการ “สามัคคีธรรม” ขึ้น ครุบาเจ้าศรีวิชัยได้ไปเป็นประธานในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม สาธารณะประโยชน์ต่างๆ ก็ได้รับความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจจากผู้คนจากทั่วทุกสารทิศ แม้แต่ข้าราชการเองก็ยังให้ความร่วมมือในการการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม สาธารณะประโยชน์ต่างๆ ร่วมกับครุบาเจ้าศรีวิชัย ผลงานสำคัญคือการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ ที่แรกเริ่มนั้นมีผู้คนเพียงหลักร้อยมาร่วมกันสร้าง เมื่อข่าวการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพได้แพร่สะพัดไปยังจังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือ ชาวพุทธผู้เลื่อมใสในครุบาเจ้าศรีวิชัย ต่างทยอยกันมาจากทั่วสารทิศจนเต็มบริเวณเชิงดอยหมด เพื่อมาร่วมสละแรงงานช่วยสร้างถนน โดยไม่มีค่าจ้างใดๆ ทั้งสิ้น วันๆ หนึ่งจะมีประชาชนมาร่วมสร้างถนนประมาณ 3-4 พันคนจากทั่วทุกจังหวัดในภาคเหนือ รวมไปถึงอุตรดิตถ์-พิษณุโลก ปริมาณคนงานที่มาช่วยมีมากเกินความต้องการ ครุบาเจ้าศรีวิชัยจึงได้กำหนดให้สร้างถนนหมู่บ้านละ 10 วาเท่านั้น และต่อมายังได้ลดลงอีกเหลือประมาณหมู่บ้านละ 2 วา 3 วา เพราะมีคนมาขอร่วมแรงงานสร้างมากขึ้นเรื่อยๆ นับเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์มากที่การสร้างถนนบนภูเขายาวถึง 11 กิโลเมตร ใช้เวลาเพียง 5 เดือนกับอีก 22 วัน ทั้งๆ ที่อุปกรณ์การสร้างทางมีเพียงจอบ และเสียมเท่านั้น ไม่ได้มีอุปกรณ์ทันสมัยเช่นในปัจจุบัน ครุบาเจ้าศรีวิชัยท่านได้ประกาศต่อผู้คนที่มาร่วม

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษลันนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก” “Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

ช่วยงานว่า “การสร้างทางในครั้งนี้ นับเป็นการใหญ่อย่างยิ่ง จะสำเร็จลงได้ก็ต่อเมื่อมีเทวดามาช่วย ท่านทั้งหลายจงมีความมั่นใจและร่วมมือกันอย่างจริงจัง จะเห็นผลสำเร็จอย่างแน่นอน” ด้วยประโยชน์อันเป็นวาจาสิทธิ์นี้จึงก่อให้เกิดพลังศรัทธาและความเชื่อ รวมทั้งกำลังใจอันยิ่งใหญ่ของผู้คนที่มาช่วยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพในขณะนั้น และยังเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ที่กำลังช่วยกันให้สามารถก้าวผ่านอุปสรรคสำคัญต่างๆ ไปได้ ซึ่งคำกล่าวที่ว่า “ท่านทั้งหลายจงมีความมั่นใจและร่วมมือกันอย่างจริงจัง จะเห็นผลสำเร็จอย่างแน่นอน” เป็นคำกล่าวที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี ซึ่งท่านอาจไม่ได้หมายถึงนี่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมตามหลักทางวิชาการใดๆ แต่ท่านรับรู้เพียงว่า หากทุกคนร่วมมือกันอย่างจริงจังแล้ว ทุกอย่างก็จะสำเร็จตามความประสงค์ได้อย่างแน่นอน

องค์ความรู้

ครูบาเจ้าศรีวิชัย นับได้ว่าเป็นครูบาต้นแบบของครูบาในยุคหลังที่ผ่านมา วัตรปฏิบัติของครูบาเจ้าศรีวิชัยมุ่งเน้นในเรื่องของการบำเพ็ญสมาธิภาวนาและการเป็น “ต้นบุญ” คือการสาธิตแสดงเคราะหฺ์ เปรียบเสมือนการสร้างทานให้ผู้คนมากกราบไหว้บูชา ได้มาใช้สอย ถือเป็นตัวแทนของผลบุญที่ใช้ในการบำเพ็ญเพียรบารมีอย่างหนึ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หรือที่เรียกว่า “หน้าหมู” ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา อีกทั้งทำการสร้างถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา ซ่อมแซมสิ่งเก่าให้ใหม่ดั่งเดิม เป็นการท่านุบำรุงพระพุทธศาสนาของผู้ศรัทธาร่วมกันกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ให้พระพุทธศาสนาอยู่ตราบเท่าห้าพันปี ดังนั้น การมีส่วนร่วมด้วยพลังศรัทธาตามแนวครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อตัวตนของครูบาศรีวิชัย ถึงแม้ว่าครูบาศรีวิชัยจะต้องอธิรณฺณานํปการก็ตาม แต่นั่นกลับเป็นแรงผลักดันให้เกิดความศรัทธาที่ล้นหลามมากยิ่งขึ้น ดังนั้น สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ “การมีส่วนร่วมด้วยพลังศรัทธาตามแนวครูบาเจ้าศรีวิชัย” ด้วยแนวคิด “ทำงานร่วมกัน เป้าหมายร่วมกัน สนใจร่วมกัน” ได้ดังนี้

1) ร่วมวางแผน ครูบาเจ้าศรีวิชัยมุ่งเน้นไปที่การมีส่วนร่วม ของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคประชาชนที่จะต้องเป็นผู้ที่เริ่มในการคิด คือการคิดหาปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการศึกษาและค้นหาสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน แล้วจึงสะท้อนให้กับผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ จากนั้นจึงเป็นการร่วมใจ หรือร่วมศรัทธา อันเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาก

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษลันนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก” “Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

ที่สุดในกระบวนการการมีส่วนร่วม เพราะความศรัทธาจะเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นและนำไปสู่ผลสำเร็จในที่สุด เมื่อครุบาเจ้าศรีวิชัยจะไปเป็นประธานบูรณปฏิสังขรณ์ หรือก่อสร้างในที่ใดๆ ก็ตาม ครุบาจะสอบถามถึง “ความพร้อม” อยู่เสมอว่า ทุกคน ทุกอย่าง สิ่งของพร้อมหรือยัง เมื่อคนพร้อม วัสดุอุปกรณ์พร้อม แต่ทุนยังไม่พร้อม ครุบายังจะไม่เริ่มดำเนินการใดๆ แต่ครุบาจะใช้วิธีการ “นั่งหนัก” คือการเป็นประธานการก่อสร้าง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชน ผู้มีจิตศรัทธา นายทุน คหบดีได้บริจาคร่วมทำบุญกับครุบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งจุดปัจจัยที่ได้รับบริจาคนั้น ครุบาเจ้าศรีวิชัยจะนำมาเป็นทุนทรัพย์ในการดำเนินการทั้งหมด

2) ร่วมดำเนินการ ในขั้นตอนนี้บ่งได้ว่ามีความสำคัญมากในกระบวนการครุบาเจ้าศรีวิชัย เพราะเป้าหมายสำคัญคือให้ชาวบ้านได้ร่วมกัน ลงแรง ลงทุน ลงงานร่วมกัน จำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานจากคนในท้องถิ่นหรือในพื้นที่เองให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการต่างๆ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชนและช่วยกันดูแลรักษาต่อไป และยังเป็นการสร้างจิตสำนึกสาธารณะหรือจิตอาสาให้เกิดขึ้นในชุมชนด้วย เพราะนับตั้งแต่ในสมัยที่ครุบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่นั้น การทำงานต่างๆ ก็มีกระบวนการในขั้นตอนของการดำเนินงานร่วมกันอยู่เสมอ ทุกคนต่างก็ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมทุน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำงานภายใต้การบริหารจัดการของครุบาเจ้าศรีวิชัย ในการมีส่วนร่วมขั้นตอนนี้จึงได้เกิดสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งขึ้นคือ จิตสำนึกสาธารณะ หรือจิตอาสา ภายใต้กระบวนการนี้ ซึ่งความมีจิตสาธารณะหรือจิตอาสานี้มิได้เป็นเกิดขึ้นภายใต้แรงกดดันใดๆ แต่เกิดขึ้นภายใต้แรงศรัทธาที่มีต่อครุบาเจ้าศรีวิชัย ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมกันจนเป็นผลสำเร็จในหลายๆ ประการ

3) ร่วมติดตามประเมินผล การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ ครุบาเจ้าศรีวิชัยไม่ได้เป็นผู้ตัดสินทุกอย่างเพียงลำพัง แต่จะให้ทุกคนที่ร่วมแรงร่วมใจกันทำงานนั้นได้เป็นผู้ประเมินผลด้วยตนเอง ดี ไม่ดี ถูกต้อง หรือผิดพลาด ก็จะเป็นหน้าที่ของคนในชุมชนนั้นๆ เป็นผู้ประเมินและตัดสิน

4) ร่วมเป็นเจ้าของ เป็นการสร้างจิตสำนึกร่วมกันของคนในการช่วยกันดูแลรักษาเสมือนหนึ่งว่าเป็นของตนเอง ไม่ได้มีใครเป็นเจ้าของ แต่ทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน การสร้างจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของร่วมกันนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ยังสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน ภายใต้ความรู้สึกว่าทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งครุบาเจ้าศรีวิชัยได้สร้างสิ่งที่เรียกว่า “จิตสำนึกความเป็นเจ้าของร่วม” ให้เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อที่ทุก

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษลันนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก” “Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567 คนจะได้ช่วยกันใช้สอย ช่วยกันดูแลรักษา เสมือนหนึ่งว่าเป็นสมบัติของตนเอง ครุบาเจ้าศรีวิชัยมักบอกอยู่เสมอว่า “สิ่งใดที่ครุบาสร้างขึ้น สิ่งนั้นไม่ใช่ของครุบา แต่เป็นของศรัทธาทุกคน”

บทสรุป

ดินแดนลันนามีพระสงฆ์อยู่หลายรูปที่มีบทบาทด้านการพัฒนาสังคม และมีจริยวัตรที่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในดินแดนลันนาหลายรูป ซึ่งชาวลันนาจะใช้นามเรียกขานพระสงฆ์เหล่านี้ว่า “ครุบา” ซึ่งหมายถึงพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษามาก และเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านโดยทั่วไป ลักษณะหนึ่งของพระสงฆ์ที่ได้รับการเรียกขานด้วยคำว่า “ครุบา” มักเป็นพระสงฆ์ที่มีผู้คนในพื้นที่เคารพนับถือเป็นอย่างมาก และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนและผู้คนถือเป็นผู้มีอิทธิพลต่อผู้คนในชุมชนอย่างสูง ซึ่งครุบาที่มีชื่อเสียงและมีความสำคัญในดินแดนลันนารูปหนึ่งคือ ครุบาเจ้าศรีวิชัย

ครุบาเจ้าศรีวิชัย นามเดิม “ดินเพื่อน” / “อินตาเพื่อน” / “ฟ้าฮ้อง” เกิดวันอังคารที่ 11 มิถุนายน 2421 ตรงกับปีชวด ที่ บ้านปาง ตำบลศรีวิชัย (เดิมเรียกตำบลแม่ตืน) อำเภอสี จังหวัดลำพูน บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ 17 ปี และอุปสมบทเมื่ออายุ 21 ปี ที่วัดบ้านโฮ้งหลวง โดยมีพระอุปัชฌาย์ชื่อ “ครุบา สมณะ” ได้รับฉายาว่า “สิริวิโยภิกขุ” และมรณภาพเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2482

การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานและสาธารณสถานของกระบวนการครุบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2463 ภายหลังจากการพ้นข้ออธิกรณ์ครั้งที่ 1 การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ถือเป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญที่สุดในกระบวนการของครุบาเจ้าศรีวิชัย กระบวนการครุบาเจ้าศรีวิชัยเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยพลังศรัทธา ที่อาศัยภาพลักษณ์ของการเป็น “ตนบุญ” นำพาศรัทธาชาวบ้านในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามทั่วทั้งภาคเหนือ ครุบาเจ้าศรีวิชัยไม่ได้ใช้คำว่าครุบาเป็นตัวนำการมีส่วนร่วม แต่ใช้พลังศรัทธาที่มีต่อตัวของครุบาเองนั้นเป็นส่วนสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วม รวมถึงอาศัยภาพลักษณ์สำคัญของครุบาเจ้าศรีวิชัย 4 ประการอีกด้วย ได้แก่ 1) ภาพลักษณ์การเป็น “ตนบุญ” ผู้วิเศษ 2. ภาพลักษณ์การเป็น “เกจิ” (มีได้หมายถึงเกจิทางด้านการปลูกเสกเลขยันต์) 3. ภาพลักษณ์พระนักพัฒนา และ 4. ภาพลักษณ์พระต้นแบบพุทธศาสนาแบบจารีตลันนา ภาพลักษณ์เหล่านี้เป็นตัวสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นกับ

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษลันนา ครุบาบุคคลสำคัญของโลก” “Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567

พุทธศาสนิกชนที่มีต่อครูบาเจ้าศรีวิชัย การพัฒนาวัดวาอารามของครูบาเจ้าศรีวิชัย เกิดขึ้นจากการผสมผสานกันอย่างลงตัวของกระบวนการสร้างการเรียนรู้ผนวกกับกระบวนการมีส่วนร่วม จนกลายมาเป็นกระบวนการพัฒนาสังคมตามแนวครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งครูบาเมื่อไปที่ใดก็มักจะนำภาพลักษณ์ที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญของครูบาติดไปด้วยเสมอ นั่นก็คือ “การนั่งหมก” ซึ่งหมายถึงการเป็นประธานควบคุมการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ ผลงานสำคัญของครูบาเจ้าศรีวิชัยคือ การสร้างทางขึ้นวัดพระธาตุดอยสุเทพ เมื่อเริ่มงานก่อสร้างถนนระยะแรก คนที่มาช่วยงานนั้นมีจำนวนน้อยหลังจากผ่านไป 15 วันต่อมาจึงมีคนมาขอรับเป็นเจ้าขอทำทาง คนละครั้งวาบ้าง วาหนึ่งบ้าง มากกว่านั้นบ้าง มีเจ้าภาพรับตั้งแต่ต้นทางไปถึงบันไดนาค กระทั่งมีไม่ต่ำกว่า 5,000 คน ต่อวัน เกิดการจองเป็นเจ้าภาพ จึงตกลงกันว่าให้ชุดเพียงคนละ 1 วา เท่านั้น ระยะทางจากเชิงดอยสุเทพขึ้นไปถึงเชิงบันไดวัดพระธาตุดอยสุเทพ มีระยะทาง 12 กิโลเมตร คิดเป็น 6,000 วา ดังนั้นจึงมีผู้คนมาช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพอย่างน้อย 6,000 คน นี่จึงเป็นที่มาสำคัญที่ทำให้ครูบาศรีวิชัยเป็น “พระนักพัฒนา” แห่งดินแดนลันนา และการที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยกลายเป็นผู้มีชื่อเสียงโด่งดัง เป็นที่ยอมรับของชาวล้านนาและคนไทยทั่วประเทศ เนื่องมาจากเหตุผล 5 ประการ คือ 1. วัตรปฏิบัติอันเคร่งครัดของท่าน เป็นผู้ถือศรัทธาอย่างอุกฤษฏ์ จนได้รับการขนานนามว่า “ครูบาเจ้าศีลธรรม” 2. เป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของการต่อสู้ทางอุดมการณ์ด้านศาสนา จนถูกเรียกว่าเป็น “กบฏฝับุญ” แต่แท้จริงแล้วประชาชนชาวล้านนากลัวยกย่องว่าท่านคือ นักบุญ หรือ “ตนบุญแห่งลันนา” 3. การสืบทอดศาสนทายาทไว้มากมาย จนได้รับการขนานนามจากชาวกะเหรี่ยงว่าเป็น “พระโพธิสัตว์ศรีอาริยมุตไตรย” 4. การมุ่งมั่นที่จะประกาศพระธรรม เผยแผ่คำสอนขององค์พระศาสดา ทั้งยังจารพระธรรมคัมภีร์บนใบลานเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาอีกจำนวนมากกว่า 2,700 ผูก เป็นผู้ปฏิบัติพาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า จนได้รับฉายาอีกหนึ่งฉายาว่า “ครูบาหลวง” หมายถึงเป็นภิกษุที่ยิ่งใหญ่ และ 5. เป็นผู้นำในการก่อสร้างปฏิสังขรณ์โบราณสถานถาวรวัตถุจำนวนมากมายทั่วแผ่นดินลันนา สิริรวมแล้วจำนวนมากนับกว่า 300 แห่ง สามารถรวมพล รวมปัจจัย วัสดุ แรงงานจากผู้เลื่อมใสศรัทธามาช่วยเหลือโครงการแต่ละแห่งให้บรรลุผลสำเร็จอย่างรวดเร็ว ทำให้ท่านได้รับฉายาอีกนามว่า “ครูบาทันใจ”

References

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ (Proceedings) ครั้งที่ 10 เรื่อง “เอกบุรุษล้านนา ครูปาบุคคสำคัญของโลก”
 “Ekkaburut Lanna The Great Kruba; One of the World's” Great Personalities” วันที่ 2 มีนาคม 2567
 ฤกษ์นา หงส์อุเทน. (2564). “อนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย ณ เชียงตอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่: ปิตำนาน
 ปาฏิหาริย์แห่งอมตะจากครูบาศรีวิชัย”. *วารสารวิจิตรศิลป์*. 12(2) : 227-228.

ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว. (2559). “การศึกษากระแส “ครูบาคติใหม่” ในภาคเหนือของไทย ทศวรรษ 2530-
 2550”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.
 _____. (2562). *ครูบาคติใหม่ แต่งองค์ทรงเครื่อง พุทธศรัทธาหลังกึ่งพุทธกาล*. กรุงเทพฯ :
 สำนักพิมพ์มติชน.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2550). *แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
 ปลัดกระทรวงมหาดไทย กระทรวงมหาดไทย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่
 17. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.

พระพิชัย ปียสีโล (อินต๊ะขาว). (2561). การสร้างพลังชุมชนของครูบาศรีวิชัย. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์
 มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย*.

พระมหาสง่า อธิสวโร. (2553). “ครูบา เนื่อนาบุญของล้านนา”. ใน *เถรภิเชก พริยกายสมณศักดิ์
 พระสงฆ์ในล้านนา*. เชียงใหม่ : แม็กซ์พรินต์.

เพ็ญสุภา สุขคตะ. (2562). “ครูบาเจ้าศรีวิชัย” เป็นบุคคลสำคัญของโลกต่อองค์การยูเนสโก. *วารสาร
 มจร.ทริภุชชัยปริทรรศน์*. 3(2) : 107 - 108.

ภักดี กุญชรนา และ ไพโรจน์ ไชยเมืองขึ้น. (2566). การศึกษาคูณลักษณะของครูบาเจ้าศรีวิชัยในฐานะ
 ต้นแบบพลเมืองโลก. *วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการมหาวิทยาลัยมหิดล*. 10(1) : 134.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2534). *พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

อำพร มณีเนียม. (2563). การพัฒนาสังคมไทยตามหลักธรรมาธรรม. *วารสารมหาจุฬาลงกรณ
 ปริทรรศน์*. 2(3) : 52